

الزامات مدیریتی نهاد مدرسه برای تقویت مهارت‌های معنوی دانش‌آموزان

دکتر محمدجواد ولی‌زاده

عضو هیئت علمی دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی

مقدمه

در دنیای امروز، نظام آموزشی نه تنها مسئولیت آموزش دانش و مهارت‌های شناختی را بر عهده دارد، بلکه وظیفه مهم‌تری نیز دارد و آن عبارت است از: پرورش انسان‌هایی متعادل که ارزش‌های اخلاقی و معنوی در آن‌ها رشد یافته است. در این راستا، تقویت مهارت‌های معنوی دانش‌آموزان یکی از اهداف اساسی نظام آموزشی مطرح است. مهارت‌های معنوی که شامل ارزش‌هایی همچون همدلی، نوع‌دوستی، صبر، قدردانی و معنایابی در زندگی می‌شوند، نقشی کلیدی را در رشد شخصیتی و اجتماعی دانش‌آموزان ایفا می‌کنند. در این مقاله، به بررسی الزامات مدیریتی نهاد مدرسه برای تحقق این هدف می‌پردازیم.

تعریف مفاهیم ۱. معنویت

معنویت فراتر از باورهای مذهبی است و به معنای یافتن معنا و هدف در زندگی، ارتباط با خود، دیگران و جهان با محوریت خداوند است. معنویت در دانش‌آموزان به معنای پرورش حس کنجکاوی، احترام به ارزش‌های انسانی و توانایی تفکر و تأمل در مسائل عمیق زندگی است.

۲. مهارت‌های معنوی

مهارت‌های معنوی مجموعه‌ای از توانایی‌ها و نگرش‌هایی است که به دانش‌آموزان کمک می‌کند با ارزش‌ها و معانی عمیق زندگی آشنا شوند، احساس رضایت و آرامش کنند و روابط سالم و سازنده‌ای با خود، دیگران و محیط اطراف حول محوریت پروردگار و خالق هستی برقرار کنند. این مهارت‌ها شامل همدلی، قدردانی، صبر، بخشش، مسئولیت‌پذیری و معناجویی می‌شود.

۳. مدیریت مدرسه

مدیریت مدرسه به معنای رهبری و سازماندهی منابع انسانی و مادی مدرسه به منظور دستیابی به اهداف آموزشی است. مدیریت

مدرسه نقش مهمی در ایجاد محیطی امن، آرام، تربیتی و پرورشی دارد؛ محیطی که به دانش‌آموزان کمک می‌کند مهارت‌های معنوی خود را تقویت کنند.

الزامات مدیریتی برای تقویت مهارت‌های معنوی ۱. تعهد و باور مدیران

مدیر مدرسه باید به اهمیت تقویت مهارت‌های معنوی در دانش‌آموزان ایمان داشته باشد و آن را یکی از اولویت‌های اصلی مدرسه در نظر بگیرد. این تعهد باید در برنامه‌ها، سیاست‌ها و اقدامات مدرسه منعکس شود. مدیر باید به‌طور فعال برای ایجاد فرهنگ معنوی در مدرسه قدم بردارد.

۲. برنامه‌ریزی آموزشی

برنامه‌های آموزشی مدرسه باید شامل فعالیت‌هایی باشند که به دانش‌آموزان کمک کنند مهارت‌های معنوی خود را تقویت کنند. این فعالیت‌ها می‌توانند شامل بحث و گفت‌وگو درباره مسائل اخلاقی، برگزاری مراسم معنوی، انجام فعالیت‌های خیرخواهانه و مطالعه متون دینی و اخلاقی باشند. در برنامه‌های آموزشی باید جایی برای تفکر و تأمل دانش‌آموزان درباره مسائل عمیق زندگی در نظر گرفته شود.

۳. آموزش و توانمندسازی معلمان

معلمان نقشی کلیدی در پرورش مهارت‌های معنوی دانش‌آموزان دارند. آن‌ها باید آموزش‌های لازم را در این زمینه دریافت کنند و روش‌های مناسب برای آموزش ارزش‌های اخلاقی و معنوی را بیاموزند. معلمان الگوهایی معنوی برای دانش‌آموزان هستند که در رفتار و گفتار خود ارزش‌های اخلاقی و معنوی را منعکس می‌کنند.

۴. ایجاد محیطی معنوی

مدرسه باید محیطی آرام، امن، تربیتی و پرورشی باشد که در آن دانش‌آموزان علاوه بر احساس آرامش و امنیت، به رشد و تعالی نیز برسند. این محیط باید به دانش‌آموزان اجازه دهد آزادانه به بررسی ارزش‌ها و باورهای خود بپردازند و ارتباط با خود، دیگران و جهان را تجربه کنند. البته که این آزادی آن‌ها را از ارائه راهنمایی و مشاوره فکری معلمان و صاحبان فکر و اندیشه بی‌نیاز نمی‌کند. همچنین باید فضای لازم برای برگزاری مراسم و فعالیت‌های معنوی در مدرسه وجود داشته باشد.

۵. مشارکت خانواده

خانواده نقش مهمی در پرورش معنویت دانش‌آموزان دارد. مدرسه باید، با همکاری خانواده، فعالیت‌های مشترکی را برای تقویت مهارت‌های معنوی دانش‌آموزان طراحی و اجرا کند. این همکاری می‌تواند شامل برگزاری جلسات آموزشی برای والدین، دعوت از والدین برای مشارکت در فعالیت‌های مدرسه و ارائه راهنمایی و مشاوره به خانواده‌ها باشد.

۶. ارزیابی و بازخورد

برای اطمینان از اثربخشی فعالیت‌های انجام‌شده لازم است به‌طور منظم ارزیابی عملکرد و بازخوردن سنجی صورت گیرد. نتیجه ارزیابی‌ها باید به مدیران، معلمان و خانواده‌ها ارائه شود تا آن‌ها بتوانند برنامه‌ها و فعالیت‌ها را بهبود بخشند. ارزیابی می‌تواند به‌صورت مشاهده رفتار دانش‌آموزان، مصاحبه با آن‌ها یا نظرسنجی از معلمان و خانواده‌ها انجام شود.

راهکارهای عملی برای تقویت مهارت‌های معنوی ۱. ایجاد فضای گفت‌وگو

ایجاد فضای گفت‌وگو برای دانش‌آموزان در مورد ارزش‌ها، اخلاقیات و باورهای آن‌ها بسیار مهم است. این فضا می‌تواند در کلاس درس، فعالیت‌های فوق‌برنامه یا در گروه‌های دوستی ایجاد شود. معلمان باید مهارت‌های لازم برای مدیریت چنین فضاهایی را داشته باشند و به دانش‌آموزان کمک کنند تا دیدگاه‌های خود را به اشتراک بگذارند و ضمن پذیرش دلیل و سخن حق، از بی‌احترامی

به طرف مقابل در بحث و گفت‌وگو بهره‌بیزند.

۲. فعالیت‌های هنری و خلاقانه

فعالیت‌های هنری و خلاقانه مانند نقاشی، نمایش و شعرخوانی می‌توانند به دانش‌آموزان کمک کنند احساسات و عواطف خود را بروز دهند. این فعالیت‌ها ابزاری برای تقویت مهارت‌های معنوی هستند.

۳. آموزش مهارت‌های خودآگاهی و هستی‌شناختی

آموزش مهارت‌های خودآگاهی و هستی‌شناسی به دانش‌آموزان کمک می‌کند تا به‌طور عمیق‌تری خداوند را بشناسند و با ارزش‌ها و باورهای حقیقی ارتباط برقرار کنند. خداوند در قرآن می‌فرماید: «سَتَرِيهِمْ آيَاتِنَا فِي الْأَفَاقِ وَ فِي أَنْفُسِهِمْ حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّ الْحَقَّ أَوْلَمُ يَكْفِرُ بِرَبِّكَ أَنَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ» (به‌زودی نشانه‌هایمان را در گستره جهان و در جان‌هایشان به آنان می‌نمایانیم تا برایشان

روشن شود که او (خدا) حق است) (فصلت/۵۳). سیر در آفاق و انفس به معنای تفکر در لطایف وجود آدمی و مشاهدۀ دقایق هستی است.

«آیات و نشانه‌های آفاقی» ما را به خداوند می‌رساند. آسمان‌ها، زمین و نظامی که در دریاها، صحراها، گیاهان، حیوانات و موجودات آسمانی وجود دارد، همگی آیاتی هستند که تأمل در آن‌ها رهگشاست و سالک را به وجود خداوند و وحدت حق آشنا می‌کند. خورشید و ماه و ستارگان با نظام دقیقی که بر آن‌ها حاکم است و انواع جانداران و گیاهان و کوه‌ها و دریاها با عجایب و شگفتی‌های بی‌شمارشان و موجودات گوناگون اسرارآمیز که هر زمان اسرار تازه‌ای از خلقت آن‌ها کشف می‌شود، نمونه‌هایی از این آیات آفاقی و همگی نشانه‌ای بر حقانیت ذات پاک او هستند.

اما در «سیر انفسی» اگر انسان خود را بشناسد، مثلاً با علم تشریح آشنا و از نظامی که در کارگاه بدن اوست با خبر باشد، بی‌شک به ناظم حکیم پی می‌برد. دستگاه‌های متعدد جسم انسان و نظامی که بر ساختمان حیرتانگیز مغز و حرکات منظم قلب و عروق و

کتاب توحید و معرفت الله هستند؛ چرا که عموماً پرده از روی اسرار شگفت‌انگیزی برمی‌دارند که بیانگر علم و حکمت و قدرت بی‌پایان آفریننده اصلی این جهان است (مکارم شیرازی، تفسیر نمونه، ذیل آیه ۵۳ سوره فصلت).

خداوند متعال در وصف مؤمنان می‌فرماید: «الَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللَّهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلَىٰ جُنُوبِهِمْ وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَذَا بَاطِلًا سُبْحَانَكَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ» (آنان که در همه حال خدای را یاد می‌کنند و در آفرینش آسمان‌ها و زمین می‌اندیشند و می‌گویند خدایا تو این عالم [با این عظمت را] بیهوده نیافریده‌ای) (آل عمران/۱۹۱). از این آیه برداشت می‌شود که ذکر بدون فکر و فکر بدون ذکر کارساز نیست. در صورتی که هر دو با هم همراه شوند، انسان را از حسیض حیوانی و درنده‌خویی به قلۀ عرفان و خداجویی می‌رسانند. امام صادق (ع) فرمود: «فکر و اندیشه آئینه خوبی‌ها و پوشاننده بدی‌ها و روشنی‌بخش دل‌هاست. به وسیله تفکر، انسان به صلاح روز رستاخیز و پایان کارش آگاه و بر علم و دانشش افزوده می‌شود و هیچ عبادتی بالاتر از تفکر نیست (بحار الانوار، ج ۶۸، ص ۳۲۶). امام هشتم (ع) فرمود: «عبادت آن نیست که انسان فراوان نماز گزارد و فراوان روزه بگیرد، بلکه عبادت تفکر در امر خداوند عزوجل است» (بحار الانوار، ج ۶۸، ص ۳۲۲).

۴. فعالیت‌های داوطلبانه و خدمات اجتماعی

مشارکت در فعالیت‌های داوطلبانه و خدمات اجتماعی و خدمت به هم‌نوعان که همه‌شان به‌نوعی بندگان خداوند محسوب می‌شوند، به دانش‌آموزان کمک می‌کند تا حس مسئولیت‌پذیری، همدلی و نوع‌دوستی را تجربه کنند. این فعالیت‌ها می‌توانند شامل کمک به سالمندان، جمع‌آوری کمک برای نیازمندان و مشارکت در پروژه‌های زیست‌محیطی باشد.

۵. مطالعه متون الهام‌بخش

مطالعه متون الهام‌بخش مانند داستان‌های اخلاقی، اشعار دینی و زندگی‌نامه بزرگان می‌تواند به دانش‌آموزان کمک کند با ارزش‌های معنوی آشنا شوند و انگیزه‌ای برای رشد و تعالی پیدا کنند. این مطالعات می‌توانند در کلاس درس، در خانه یا در گروه‌های مطالعاتی انجام شوند.

نتیجه‌گیری

تقویت مهارت‌های معنوی دانش‌آموزان (با محوریت خالق هستی و پروردگار جهانیان) وظیفه مهم و حیاتی برای نظام آموزشی است. برای تحقق این وظیفه، لازم است مدیران مدرسه‌ها به اهمیت این موضوع ایمان داشته باشند و با برنامه‌ریزی، آموزش و همکاری با معلمان و خانواده‌ها محیطی مناسب برای رشد معنوی دانش‌آموزان فراهم کنند. با ارائه راهکارهای عملی و مناسب، می‌توان مهارت‌های معنوی دانش‌آموزان را تقویت کرد و انسان‌هایی متعادل و مسئولیت‌پذیری تربیت شوند که ارزش‌های اخلاقی در آن‌ها رشد یافته است.

بافت‌ها و استخوان‌ها و انعقاد نطفه و پرورش جنین در رحم مادران و از آن بالاتر اسرار و شگفتی‌های روح انسان همگی قسمتی از «آیات انفسی» هستند که هر گوشه‌ای از آن‌ها کتابی است از معرفت پروردگار و خالق جهان. با توجه به جمله «سنریهم» که «فعل مضارع» و دلیل بر استمرار است، این ارائه به‌طور مستمر ادامه دارد. اگر انسان صدها هزار سال نیز عمر کند، هر زمان کشف تازه و ارائه جدیدی از آیات الهی خواهد داشت؛ چرا که اسرار این جهان پایان‌ناپذیر است. تمام کتاب‌های علوم طبیعی و انسان‌شناسی در تمام ابعادش (علم تشریح، کاراندام‌شناسی (فیزیولوژی)، روان‌شناسی، روان‌کاوی) و علوم مربوط به شناخت گیاهان و حیوانات و مواد آلی طبیعت و هیئت و... در حقیقت همه